

УДК 378.016: 7.01

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/38-1-27>**Алла ГОВОРУН,***orcid.org/0000-0002-5392-9003*

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри педагогіки, української та іноземної філології

Харківської державної академії дизайну і мистецтв

(Харків, Україна) *hovorunalla@gmail.com***Михайло ГНАТЮК,***orcid.org/0000-0003-0742-8272*

кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри фахових методик і технологій початкової освіти

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

(Івано-Франківськ, Україна) *hm1405@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ У ЗДОБУВАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ НАУКОВИХ МЕТОДІВ

Нині у сфері української вищої освіти особливо актуальна проблема підготовки висококваліфікованих, конкурентоспроможних працівників мистецьких спеціальностей із використанням наукового методу. Це, у свою чергу, дозволяє вирішувати завдання освітньої й економічної політики держави. З метою задоволення потреб у висококваліфікованих кадрах сучасна вища школа веде цілеспрямовану підготовку випускників професійного навчання (за галузями) зі сформованими професійними компетенціями.

У статті здійснено аналіз понять «компетенція» та «професійна компетенція». Крім того, розкриті завдання, які ставляться перед професійною освітою. Здійснено узагальнення теоретичних аспектів щодо засобів формування компетенцій в освітньому процесі. Професійна компетентність розглядається як інтегральна характеристика ділових якостей фахівця й особистісних якостей, які відображають належний рівень знань і умінь, щоб досягти мети визначеного виду діяльності.

У статті розкривається види наукових методів та їх практичне застосування у формуванні професійних компетенцій у здобувачів мистецьких спеціальностей.

У сучасних дослідженнях із педагогіки професійної освіти автори шукають можливості формування і розвитку професійних компетенцій засобами наукових методів. Компетенцію можна вважати основною гносеолого-дидактичною одиницею, матрицею новоутворень мотивів, цілей, завдань, цінностей і якостей особистості, що перебуває в системі освітніх, професійних, громадянських, соціальних взаємодій. Саме через формування компетенцій як новоутворень особистості здійснюються саморозвиток, самовдосконалення та самореалізація особистості.

Необхідність застосування нових, активних форм наукових методів у навчанні здобувачів творчих спеціальностей зазначено в багатьох педагогічних роботах. Проведений аналіз теорії показав, що застосування наукових методів у процесі роботи, яку організує в навчання викладач, не повною мірою відповідає можливості та необхідності формування професійних компетенцій, що підтверджує актуальність нашого дослідження.

Ключові слова: компетенція, здобувачі, мистецькі спеціальності, професійна компетентність.

Alla HOVORUN,*orcid.org/0000-0002-5392-9003*

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Pedagogy, Ukrainian and Foreign Philology

Kharkiv State Academy of Design and Arts

(Kharkiv, Ukraine) *hovorunalla@gmail.com***Mykhailo HNATIUK,***orcid.org/0000-0003-0742-8272*

Candidate of Art History,

Associate Professor at the Department of Professional Methods and Technologies of Primary Education

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

(Ivano-Frankivsk, Ukraine) *hm1405@ukr.net*

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES IN APPLICANTS OF ART SPECIALTIES WITH THE USE OF SCIENTIFIC METHODS

Currently, in the field of Ukrainian higher education, the problem of training highly qualified, competitive workers in art specialties using the scientific method is especially relevant. This, in turn, allows solving the problems of educational

and economic policy of the state. In order to meet the needs of highly qualified personnel, modern higher education conducts purposeful training of graduates of vocational training (by industry) with formed professional competencies.

The article analyzes the concepts of "competence" and "professional competence". In addition, the tasks facing vocational education are revealed. The generalization of theoretical aspects concerning means of formation of competences in educational process is carried out. Professional competence is seen as an integral characteristic of the business qualities of a specialist and personal qualities that reflect a sufficient level of knowledge and skills to achieve the goal of a particular activity.

The article reveals the types of scientific methods and their practical application in the formation of professional competencies in applicants for art specialties.

In modern research on the pedagogy of vocational education, the authors are looking for opportunities for the formation and development of professional competencies by means of scientific methods. Actually, competence can be considered the main epistemological and didactic unit, a matrix of neoplasms of motives, goals, objectives, values and qualities of the individual, which is in the system of educational, professional, civic, social interactions. It is through the formation of competencies as new formations of personality that self-development, self-improvement and self-realization of the personality take place.

The need for the use of new, active forms of scientific methods in the training of applicants for creative specialties is noted in many pedagogical works. Of course, the analysis of the theory showed that the use of scientific methods in the process of work organized by the teacher, does not fully meet the possibilities and needs of the formation of professional competencies, which confirms the relevance of our study.

Key words: competence, applicants, art specialties, professional competence.

Постановка проблеми. Концепція розвитку освітньої сфери базується на реаліях сучасного суспільства, що потребує творчих та конкурентоспроможних кваліфікованих фахівців з якісно новим рівнем освіти, від якого значною мірою залежить розвиток соціально-культурного простору, що підвищує рівень соціальної активності. Соціально-економічні трансформації, що відбуваються в сучасному українському суспільстві, по-різному впливають на професійний та культурний розвиток особистості. Дослідження показали падіння загальної та мовної культури молоді, що відображає освіту, культуру, духовність, унікальність, індивідуальність та людське існування. Актуальність даного дослідження виявляється в тому, що мистецькі спеціальності є надзвичайно важливим засобом розвитку професійних навичок, які впливають на культурний та духовний розвиток суспільства.

Аналіз досліджень. Порушені в даній статті питання вивчали такі вчені, як: В. Безпалко, Н. Бібік, С. Гончаренко, С. Підмазін, О. Савченко, І. Дмитрік, М. Кларін, А. Нісімчук, О. Пехота, Г. Селевко й інші. У результаті проведених цими авторами досліджень доведено, наскільки важливий розвиток професійних навичок здобувачами освіти з мистецьких спеціальностей, надано характеристику особливостей освітнього процесу в даній сфері.

Мета статті – теоретично довести доцільність застосування наукових методів для формування професійних навичок у здобувачів мистецьких спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічний прогрес та швидкий розвиток обізнаності громадськості приводять до значних змін у цінностях, методах роботи та структурі нашого повсякденного життя. У професійній та в інших сферах життя

нині цінують здатність здійснювати самоаналіз та критичну оцінку власної активної діяльності. Натепер важливим є володіння такими якостями, як ініціативність, відповідальність, рішучість, лідерство, ефективність, комунікабельність, самовдосконалення. Тому навчальні заклади, які пропонують освітні послуги, прагнуть постійно вдосконалювати свою освітню систему, адже професіонал нині – це людина, яка має не стільки спеціальні знання, скільки знає, як ними користуватися для вирішення професійних проблем, несе відповідальність за результати своїх дій.

Для задоволення цих вимог система вищої освіти продовжує шукати шляхи оптимізації навчального процесу, концептуальною основою якого є компетентнісний підхід.

Метою організації ЗВО є підготовка високоосвічених людей та висококваліфікованих фахівців, здатних до професійного зростання та мобільності в умовах інформатизації суспільства та розроблення нових наукомістких технологій. Система професійної підготовки здобувачів мистецьких спеціальностей поєднує в собі процеси навчання, виховання, входження у світ культури; забезпечує підтримку та розвиток загальнолюдських духовних цінностей; синтез абстрактно-теоретичних та системно-практичних знань.

Культура й освіта виконують такі функції у процесі навчання, як:

- гуманістична функція: пом'якшення суперечностей між людиною та природою, людиною та людиною;
- розвиток творчих здібностей людини шляхом створення художніх, естетичних та художніх цінностей;
- наслідування традицій та інновацій, збереження та розповсюдження соціально важливої інформації – комунікативна функція;

– розширення обсягу знань – гносеологічна функція;

– формування світоглядних уявлень і моральних цінностей особистості – виховна функція (Кабріл, 2013: 78).

Професійна підготовка фахівця в галузі мистецтва – явище однозначно складне. Освіту можна віднести до духовної сфери діяльності, унікальність якої полягає в тому, що, з одного боку, психіка, свідомість є базою діяльності здобувача, а з іншого – специфічним предметом професійної роботи викладачів, спрямованої на здобувача як фахівця, члена суспільства і громадянина. Здобувач розвиває особистісні якості, загальні та професійні навички, здобуває знання, збирає досвід, активно працює з викладачами. Нині затребувана освіта, що базується на вивченні культурної спадщини, духовних та моральних цінностях особи та її попередньому життєвому досвіді.

Перед професійним навчанням стоять складні завдання – не лише підготовка компетентного спеціаліста, а й підготовка випускника в суспільстві, який має професійну здатність до мобільності та самостійного здійснення власної професійної підготовки. Активізація уваги дослідників щодо термінів «компетентність», «компетенції», «компетентнісний підхід» пояснюється низкою причин, як-от:

– необхідність створення нової освітньої концепції, що відображає запити творчої особистості та сучасні вимоги суспільства до формування професійних якостей, знань і умінь, інтеграційних процесів;

– орієнтація вищої освіти на підготовку фахівця не лише з технічних, а й «загальних» компетенцій, які дають йому можливість удосконаливатися й адекватно оцінювати результати своєї роботи.

Ключовими умовами концепції розвитку професійної компетентності здобувачів освіти з мистецьких предметів є професійна компетентність, розвиток творчої індивідуальності в умовах діалогу культур, комунікативна освіта, етнокультурна складова частина, інтеграція та взаємодія дисциплін гуманітарного та художнього блоків, полімистецькі, проблемно орієнтовані дослідження та творча діяльність.

Компетентність – це готовність (здатність) студента використовувати отримані знання, навчальні здібності та вміння, а також спосіб діяльності для вирішення практичних і теоретичних проблем. Компетенції «закладені» у навчальний процес за допомогою технологій (Татур, 2011: 20).

Технологія навчання – це сукупність методів та засобів обробки, зміни та подання навчальної інформації. Це наука про можливості впливу

викладача на здобувачів освіти у процесі навчання за допомогою необхідних технічних або інформаційно-технологічних інструментів. Педагогічна компетентність полягає у виборі правильного змісту, використанні найкращих методів та навчальних матеріалів відповідно до програми й освітніх цілей.

Педагогічне завдання полягає в зосередженні уваги на певній професії, початку кар'єри, що формується людиною. Інтерес заявника збігається з початком усвідомлення важливості його майбутньої професії. Механізм забезпечує навчання кваліфікованих фахівців:

– професійної компетентності;
– навичок освоєння компетентнісного підходу у професійному навчанні;
– формування його орієнтації на розвиток професійних навичок.

З метою покращення якості освіти та виховання важливо створити освітнє середовище, яке дає змогу виявити вміння й інтереси, стимулювати активну діяльність здобувачів освіти та розвивати в них ціннісно орієнтоване ставлення до роботи. Розвиток компетентності неможливий без практичного досвіду, особливо коли йдеться про розвиток комунікативних та професійних якостей майбутнього спеціаліста, який повинен володіти навиками вивчення мистецтва, оскільки йдеться не лише про результативність, а про факт його діяльності й особистий успіх у майбутній кар'єрі.

Компетентнісний підхід насамперед відображає не обізнаність заявника, а радше здатність вирішувати проблеми в пізнанні дійсності, у практичному житті, у сприйнятті соціальних ролей, у людських стосунках, у розвитку технологій.

Засобами розвитку компетентностей у навчальному процесі є:

1. Формування компетентнісного змісту освіти та навчання на основі модульних освітніх програм, що дозволяють реальну інтеграцію наукових дисциплін.

2. Продуктивний характер технологій, спрямованих на формування компетентностей, які використовуються в навчальному процесі.

3. Удосконалення методологічної системи забезпечує високу методологічну готовність учителя застосовувати компетентнісний підхід у навчальному процесі (Дахін, 2002: 24).

На наш погляд, компетентнісний підхід надає діяльності із професійної підготовки практично орієнтований характер та позитивно впливає на розвиток інноваційних процесів у галузі професійного навчання. Універсальність, комплексний характер, міждисциплінарність, діагностичний

підхід визначають можливість вирішення низки навчальних завдань. Присвоєння універсальних та специфічних компетенцій дає змогу розробити більш точну систему вимірювання рівня професійної компетентності фахівця. «Компетентність» та «компетенція» є взаємозалежними поняттями.

Ключові компетенції пов'язані з успішними діями творчої особистості в мінливому світі, вони проявляються у здатності вирішувати професійні проблеми на основі використання інформації, спілкування, соціально-правової бази поведінки в суспільстві та включають універсальні компоненти:

- аксіологічні (представлені загальнолюдськими цінностями, які можуть бути відібрані, критично оцінені, присвоєні та стають частиною духовного світу людини);

- культурологічні (відповідно до різних культурних сфер, у яких відбувається життєдіяльність людини, – академічної, творчої й інших існують індивідуальні загальнокультурні навички, необхідні для професійної діяльності);

- морально-естетична складова частина (включає накопичення переживань, проживання емоційно насичених ситуацій, гуманну поведінку, толерантність до інших людей, адекватну самооцінку);

- суспільний компонент (тобто участь у суспільно корисних видах діяльності, нарощування досвіду в публічній поведінці) (Драченко, 2014).

З огляду на загальний профіль областей підготовки здобувачів із мистецьких предметів загальні професійні компетенції є системними та міждисциплінарними. Склад основних компетенцій включає такі типи компетенцій:

- предметні (інформаційні та практичні) компетентності – глибокі знання, уміння, кваліфікацію та досвід у галузі художньої діяльності;

- міждисциплінарні (загальногуманітарні) – здатність підтримувати рівень свого «інформаційного тону», що являє собою постійну готовність до міждисциплінарної інформаційної діяльності, особисті професійні потреби в ній, здатність розумно інтерпретувати обрану інформацію;

- професійно-комунікативна – включає опанування професійних прийомів спілкування (уміння встановлювати комунікативні контакти, вибрати тактику спілкування, що відповідає ситуації, навички управляти спілкуванням тощо);

- педагогічні – знання й опанування конкретних технологій, методів та прийомів навчання, що забезпечують реалізацію навчального процесу на високому професійно-педагогічному рівні;

- психологічні знання (психологія творчої, навчальної діяльності та їхніх складових частин);

- рефлексивна компетентність у поєднанні зі здатністю критично оцінювати процес та результати своєї діяльності, вносити необхідні корективи, усвідомлювати свої потреби (Kabril, 2013: 107).

Спеціальні компетенції, підготовка яких визначається різними галузями, у яких професійна діяльність фахівців (художники, графічні дизайнери, театральні художники, скульптори, соціокультурні менеджери тощо) має конкретний напрям залежно від дисциплін, на яких вони спеціалізуються. Під час підготовки здобувачів до розвитку професійної компетентності в контексті діалогу культур комунікативні технології набувають особливого статусу, який характеризується поєднанням мовної діяльності з різними формами діяльності (освітня, художня, соціальна), особистим значенням опанування мовної культури, мотивацією та цілеспрямованістю в мовному спілкуванні, участю в комунікаційному процесі, індивідуальному ставленні до всього, що визначає навчальний процес, взаємодії учасників навчального процесу – емоційній, смисловій, особистій координації, взаємодопомозі, співпраці, довірчому співробітництві, взаємоповазі тощо.

Комунікативна компетентність здобувача означає здатність використовувати мову для здійснення мовної діяльності відповідно до цілей спілкування та ситуації спілкування в межах конкретної сфери діяльності. Цей тип компетентності базується на низці інших компетенцій – лінгвістичній, мовній, соціальній, дискурсивній, стратегічній, соціально-культурній, технічній, професійній та інших компетенціях. Виділяються взаємопов'язані та взаємодоповнювальні загальні та спеціальні компетенції серед компонентів комунікативної сфери.

Етнокультурна складова частина забезпечує:

- інтеграційну функцію, що сприяє професійному розвитку здобувачів мистецьких професій (передавання загальної етнокультурної інформації шляхом оновлення універсалів з інтегративною цінністю, як-от мова, менталітет, традиція, міф, обряд, символ);

- гуманізацію (глибоке знайомство з духовною культурою людей, їх інтеграцією у світову культуру, створення дидактичних передумов для включення загальнокультурних компонентів в етнокультурну комунікацію);

- систематичність, методичність (встановлення, поглиблення взаємозв'язків між окремими дисциплінами, формування знань про методологію етнокультурних досліджень, про інтегровані гуманітарні знання);

– розвиток (вивчення етнокультури як простору для розвитку особистості здобувача освіти в єдності його інтелектуальних, творчих, емоційних проявів, розвитку системного мислення, пізнавальної діяльності), зважаючи на умови змішаного етнічного складу навчальної групи.

Водночас досягаються такі цілі, як знайомство з народами різних регіонів світу, усвідомлення етнічних відмінностей, формування етики міжетнічного спілкування у процесі здобуття освіти, подолання негативного ставлення до інших народів, формування конфліктологічної компетентності здобувача.

Під базовим дослідженням розуміється мета виявлення й опису нових, невідомих явищ і процесів у природі та суспільстві, дослідження їхніх механізмів і основних принципів, розкриття їхніх глибоких зв'язків. Базові дослідження розкривають закономірності процесів, явищ, будують загальнотеоретичні концепції, методологію, вони створюють теоретичну базу для прикладних досліджень (Грабченко та ін., 2009: 13).

Для того, щоб продемонструвати сутність застосування наукових методів у розвитку професійної компетентності у здобувачів мистецьких спеціальностей, необхідно вивчити особливості різних основних та прикладних методів. Деякі автори виділяють два типи фундаментальних досліджень: пошукові та тематичні. Пошукові, або вільні, – це фундаментальні дослідження великої, але малодослідженої проблеми. Тематичні основи (або цільові) – це ті дослідження, які спрямовані на вирішення конкретної, більш вузької проблеми. Прикладні дослідження – це дослідження, які мають на меті застосування результатів базових досліджень на практиці. Прикладні дослідження вирішують вузькоспеціалізовані теоретичні та практичні проблеми. Тема прикладних досліджень викладена у вузьких рамках і спрямована на практичний результат. Прикладні дослідження також поділяються на два типи: телонічні, тобто

цільові, та тематичні, або суб'єктивні. Як приклад телонічних досліджень можна навести дослідження, пов'язані із запуском космічних кораблів, які передбачають використання фундаментальних досягнень багатьох наук: астрономії, математики, електроніки, механіки, хімії, біології, психології тощо (Грабченко та ін., 2009: 13).

У методології наукового дослідження існують також інші види досліджень. Так, залежно від рівня наукових знань розрізняють: емпіричні; експериментальні (або емпірично-експериментальні); теоретичні; комплексні (дослідження, що включає інші види досліджень) (Грабченко та ін., 2009: 14).

Уважається, що викладачі повинні використовувати різноманітні наукові методи у викладанні мистецьких спеціальностей. На наш погляд, сюди варто віднести: цільові (тематичні), експериментальні та складні методи. За допомогою наукових методів здобувачі отримують конкретно визначені дані, які вже були перевірені та майже не підлягають сумніву. Завдяки комбінованому вивченню різних предметів даного напрямку освіти застосування комплексного наукового методу передбачає можливість узагальнення інформації, яка сформує загальне бачення майбутнього спеціаліста.

Висновки. Практична робота з формування професійної компетенції здобувачів із використанням креативних технологій відкриває широкі можливості не тільки для контролю процесів формування комунікативних навичок, але й для організації пізнавальної діяльності здобувачів. У процесі педагогічних спостережень виявлено, що образотворче освоєння навчального матеріалу має позитивний психологічний вплив на учнів під час вирішення відповідних навчальних завдань, а саме сприяє активізації мовних процесів, підвищує творчу активність учнів, активізує мимовільну увагу та пам'ять, стимулює інтерес до запропонованої інформації, дає можливість мотивувати власні дії та вчинки в обраній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грабченко А., Федорович В., Гаращенко Я. Методи наукових досліджень. Харків : НТУ «ХПІ», 2009. 142 с.
2. Дахин А. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и неопределенность. *Стандартный мониторинг*. 2002. № 4. С. 22–26.
3. Драченко В. Використання проектних художньо-педагогічних технологій у професійній підготовці вчителя мистецьких дисциплін. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2014. Вип. 41. С. 173–176.
4. Кабриль К. Формування ціннісних компетентностей майбутнього вчителя музики у процесі диригентсько-хорової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Ніжин, 2013. 221 с.
5. Татур Ю. Компетентність в структурі моделі якості підготовки спеціаліста. *Высшее образование сегодня*. 2011. № 3. С. 20–26.

REFERENCES

1. Grabchenko A. I., Fedorovych V. O., Garashchenko Ja. M. (2009) *Metody naukovykh doslidzhen'* [Research methods]. Harkiv: NTU "HPI". 142 p. [in Ukrainian].

2. Dahin A. N. Pedagogicheskoe modelirovanie: suschnost, effektivnost i neopredelennost. [Pedagogical modeling: essence, efficiency and uncertainty.] Standard monitoring. № 4. 2002. 22–26 p. [in Russian].

3. Drachenko V. V. Vykorystannja proektnyh hudozhn'o-pedagogichnyh tehnologij u profesijnij pidgotovci vchytelja mystec'kyh dyscyplin. [The use of project art and pedagogical technologies in the professional training of teachers of art disciplines.] Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynsky, випуск 41. 2014. 173–176 p. [in Ukrainian].

4. Kabril K. Formuvannya tsinnisnih kompetentnostey maybutnogo vchytelya muziki u protsesi dirigentsko-horovoyi pidgotovki: dis. na zdobuttya naukovoogo stupenya kand. ped. nauk: [Formation of value competencies of the future music teacher in the process of conducting and choral training: dis. for the degree of Cand. ped. Science]. Nizhin. 2013. 221 p. [in Ukrainian].

5. Tatur Yu. G. Kompetentnost v strukture modeli kachestva podgotovki spetsialista [Competence in the structure of the model of quality of specialist training]. Higher education today. № 3. 2011 20–26 p. [in Russian]